

Nagy Réka¹**Az online bíróságok és az igazságszolgáltatás jövője, tekintettel a korszerű technológiákra. Recenzió Richard Susskind új könyvéről²**

A bíróságoknak – túl azon, hogy ellátják a jogrendszerből következő funkcióikat – önálló szociális, kulturális és politikai „jelentése” is van, amit leginkább az igazságszolgáltatás külsőségei – a bírósági épületek, a tárgyalóteremben viselt ruházat, a használt nyelv stb. – jelenítenek meg. Ami a bírósági épületeket illeti, azok is közhatalmi épületek, és mint ilyenek, a kultúra megtestesítői, annak konkrét megjelenési formái közé illeszkednek. A jogi és hatalmi architektúra része a jogi kultúrtörténetnek, amelyet korszakonként újra kell értelmezni. Ebben jelentősége van az adott kornak, az aktuális hatalomgyakorlónak és céljának, az épület térbeliségének, általában vett megjelenítésének és az egyéb társadalmi jellegzetességeknek. A régi korok építészetének egy része mostanra kordokumentum vagy rombolás áldozata lett, más része ma is áll. A jog lényege az, hogy megfeleljen a társadalom szükségleteinek, elvárásainak és sajátosságainak. „A jog értékét és értéktelenségét, helyességét és helytelenségét az dönti el, hogy mennyiben járul hozzá az emberi lényeg kibontakozásához és realizálódásához, illetve konkrétan a jog társadalmi szerepét és funkcióját figyelembe véve, hogyan tükrözi vissza és szolgálja az emberi lényeg kibontakozása és realizálódása irányába fejlődő társadalmi-gazdasági viszonyokat.”³ Ha a bírósági épületekre figyelünk, azt látjuk, hogy napjainkban az architektúra túlmutat a monumentalitáson és a reprezentativitási igényen. A technológiai forradalom előrehaladásának viszonyai között a digitális ügyintézés, a telekommunikációs eszközök használata új kihívások elé állítják a jogi architektúra területét (is). Ennek a helyzetnek egyes megnyilvánulásait és következményeit foglalja össze, és elemzi Richard Eric Susskind az *Online bíróságok és az igazságszolgáltatás jövője* című kötete.

A szerző a jog területén alkalmazott technológia specialistája, publicista, nemzetközi szervezeteknek és a brit állam főbb igazságügyi szerveinek független szakmai tanácsadója, valamint az Oxfordi Egyetem és a glasgowi Strathclyde Egyetem professzora. Művei⁴ elsősorban a jog és a jogászság modern technológia keretei között zajló változásaival foglalkoznak. Több munkájában elemzi a jog és technológia viszonyát, többek között a számítógépek (a mesterséges intelligencia) és a jog kapcsolatát. Jelen kötet a British Academy Review-ban 2018 őszén megjelent cikkének, illetve a Lordok Háza mesterséges intelligenciával foglalkozó bizottságának 2017-ben megküldött beadványának, valamint a bíróságoknak megküldött tanácsadói leveleinek és jelentéseinek újragondolásával kialakított

¹ Nagy Réka, doktorandusz, Széchenyi István Egyetem Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola. Email: nagyrekaa@gmail.com A recenzió DOI száma: 10.59558/jesz.2025/1.113

² Susskind, Richard Eric: *Online bíróságok és az igazságszolgáltatás jövője*. (ford. Osztoivits András) Orac Kiadó, Budapest, 2023, 344. o. (Eredetileg *Online Courts and the Future of Justice*. Oxford University Press, Oxford, 2019, 400 oldal.) (Továbbiakban Susskind: i.m. alatt ezt a magyar nyelvű művet értem.)

³ Szigeti Péter: *Lételmélet és jogi objektiváció*. JTI Blog (A Jogtudományi Intézet blogoldala). TK, JTI (online: <https://jog.tk.hun-ren.hu/blog/2017/02/letelmelet-es-jogi-objektivacio>) (Letöltés ideje: 2024. 10. 28.).

⁴ Lásd például *Expert Systems in Law*. Oxford University Press, Oxford, 1987, 300.p.; *The End of Lawyers? Rethinking the Nature of Legal Services*, Oxford University Press, Oxford, 2008, 303. p. (=Az ügyvédség vége? A jogi szolgáltatások természetének újragondolásáról. (ford. Zódi Zsolt és Csapó András) CompLex Kiadó, Budapest, 2012, 277. o.); *Tomorrow's Lawyers*, Oxford University Press, Oxford, 2013, 180. p. és (Daniel Susskinddal együtt) *Susskind, Daniel – Susskind, Richard Eric: The Future of the Professions. How Technology Will Transform the Work of Human Experts*, 2015. (=A szakmák jövője. Hogyan változtatja meg a technológia a szakemberek munkáját? Antall József Tudásközpont, Budapest, 2018, 487. o.)

gondolatok gondosan megszerkesztett egysége. Az 1990-es évek óta ír az online vitarendezésről (ODR) is.

A magyarul Osztovits András fordításában megjelent, már-már klasszikus kötetében egyebek mellett azt fejtegeti, hogy a jövőben a hatalom, amely az igazságszolgáltatás terén is jelen van, nem feltétlenül fizikai formában fog megjelenni, és az új jogviszonyok hatékony kezelése érdekében a megváltozott igények, elvárások és attitűdök miatt a bíróságoknak alkalmassá kell válniuk a hatékony megoldásokra. Meggyőződése, hogy a bíróságoknak mindenki számára hozzáférhető szolgáltatást kell nyújtaniuk, amelyet a technológia jelenlegi szintjén egy bírósági platform létrehozásában lát megvalósíthatónak. Érveléséből kitűnik, hogy jövőbe mutató, tegnap még a sci-fi határát súroló, mégis idővel akár realizálható fejlesztésekre van szükség. Nem hallgatja el kritikussai véleményét sem, amelyek szerint semmi nem pótolhatja a fizikai tér szellemét, amikor a felek szemtől-szembe kerülhetnek egymással.⁵ A digitális technológiák és online platformok új lehetőséget teremtenek az átláthatóság és az elszámoltathatóság számára, illetve hozzájárulhatnak a jogállami garanciák megerősítéséhez.

Azt szokták mondani, hogy a technológiával kapcsolatban született tanulmányok és könyvek már a publikálás napján idejélműlttá válnak, hiszen a technológia folyamatosan fejlődik. Ez részint érvényes erre a kötetre is, hiszen pusztán a 2019 április végéig bekövetkezett eseményeket taglalja, és nem kerülhetett közvetlen látóterébe többek között a ChatGPT⁶ széles rétegek számára történő hozzáférhetővé tétele és azok jogi értelemben vett következményeinek leírása (lásd például a Mata vs Avianca Inc. ügyet⁷). Igaz, a kötet angol nyelvű kiadása 2019-ben jelent meg, ezért a szerző ilyen alapon nem is megkérdőjelezhető. Noha Angliában mostanra számos javaslata bevett gyakorlattá számított a jogalkalmazás területén, a magyarországi folyamatok lassan találnak lendületükre.

A kötet fő tézise, hogy „van értelme a bírósági munka nagy részét online végezni.”⁸ A munka eredetiségét és erejét nemcsak elméleti koncepciója, hanem az is mutatja, hogy a szerző következetesen és precízen vezeti végig ezt az alapgondolatot. Nemcsak állít, hanem részletesen bizonyít is. A szerző nem ad egzakt definíciót az *online bíróság* fogalmára, de két, tág értelmet rendel a kifejezéshez, azzal a közös jellemzővel, hogy egy olyan szolgáltatást vizionál, amely internethez kötött, nyilvános és államilag biztosított.

Egyrészről ír az *online bíráskodásról*, amelyben az ügyeket ugyan emberi bíró bírálja el, de nem a fizikai tárgyalóteremben, és ahol a különböző beadványok és bizonyítékok egy internet alapú szolgáltatáson keresztül nyújthatóak be, illetve a bíró olyan nyilvános, online platformon keresztül hozza meg a döntését, ahol nem kerülne sor sem virtuális, sem hagyományos tárgyalásra. Susskind csakis a kis értékű jogviták esetéről beszél, ugyanakkor nem zárja ki, hogy a jövőben az ügytípusok köre kiterjeszhető legyen a technológia fejlődésével.⁹ Másrészről az ún. kibővített bíróságok nyújtanának jogi szolgáltatást, amelynek keretében a jogszabályok és az adekvát jogi lehetőségek esetén szó lenne tájékoztatás nyújtásáról, érvek megfogalmazásáról, űrlapok kitöltéséről, valamint a szükséges bizonyítékok összegyűjtéséről azzal, hogy csakis az állami szolgáltatás részeként – és nem az állami bírósági rendszer alternatívájaként – kínálnának egyezséget.¹⁰ A szerző részletesen elemzi az olyan *online bírósági rendszereket*, ahol a döntést emberek hozzák, de ezen a

⁵ Susskind, Richard: i.m. 24. o.

⁶ A ChatGPT nyelvi alapú mesterséges intelligencián nyugvó technológia, amely jelenleg is fejlesztés alatt van, nem tökéletes, sokszor „hallucinál”.

⁷ Az ügy azért volt tanulságos, mert az eljáró jogi képviselő a ChatGPT-től kért a tárgyban forgó ügyével megegyező vagy hasonló jogeseteket. Kapott is, ám utóbb kiderült, hogy soha nem léteztek ilyen esetek, a gép „hallucinált”.

⁸ Susskind: i.m. 21. o.

⁹ Susskind: i.m. 25-26. o.

¹⁰ Susskind: i.m. 26. o.

szinten túllépve eljut a „robotbíróig” is, ahol a döntések egészét-részét mesterséges intelligencián alapuló rendszerek hozzák majd meg.¹¹ A gépi tanulási rendszerek olyan rendszerek lennének, amelyek meghatározott minta után képesek megjósolni egy jogvita várható kimenetelét a már megismert óriási, az emberi értelem számára feldolgozhatatlan mennyiségű minta alapján.

Elemzése során Susskind hivatkozik a jogtudomány és a jogelmélet eredményeire, mint például H. L. A. Hartnak a jog természetéből fakadó bizonytalanságot leíró tézisére,¹² Ronald Dworkin¹³ ún. láncregény-hasonlatára,¹⁴ valamint az intelligencia-elmélet egyes fejleményeire, így a Google fejlesztési igazgatója, Ray Kurzweil ma már ikonikus könyvére is.¹⁵

A fő kérdés lényegében az, hogy vajon lehetséges-e, hogy a bírók fizikai tárgyalóterem nélkül végezzék a feladataikat. A szerző szerint ezek az online bíróságok valamilyen formában már jelen vannak például Angliában, Walesben, Kanadában, az Egyesült Államokban, Kínában, Szingapúrban és Ausztráliában.¹⁶

Susskind azt állítja, hogy az átlátható, nyilvános bíróság döntése tükrözi az anyagi igazságot, amely a hatályos jogon alapul, (közelebről nem meghatározott) erkölcsi értéket tükröz, illetve védi az emberi jogi szabályrendszeren keresztül a kisebbségek érdekeit, s az érintettek, a felek, a tanúk és az áldozatok méltányosnak és tisztességesnek tartják. A döntésnek „láthatónak, érthetőnek és elszámoltathatónak kell”¹⁷ lennie. Az igazságosságot illetően Susskind vezérelvét Michael Sandel *Justice*-a¹⁸ alapozza meg, az osztó igazságosság arisztotelészi kiindulópontjának megfogalmazásával: „az igazságos társadalom (...) a javakat helyesen osztja el; minden embernek megadja, ami jár neki.”¹⁹ Véleménye szerint az embereknél „szakadék tátong a jog ismerete és azok alkalmazása és érvényesítése között”²⁰, és igazságtalan, hogy világszerte óriási tömegek közel sem kerülnek a jelenlegi struktúrához, mivel az eljárások drágák, sokáig tartanak és laikusként nehezen érthetőek.²¹ Susskind Hart alapján magyarázza, hogy mivel a jog valójában felhatalmaz (feljogosít), azaz jogosultságokat telepít, amelyeket az emberek gyakran nem ismernek, ezért nem tudnak olyan igényeket érvényesíteni, amik valójában pernyertesek lehetnének, s ezzel hátrányos helyzetbe kerülnek azokhoz képest, akik ezen erőforrások birtokában vannak. A jogi szolgáltatások nyújtásával jóval több ember férhetne hozzá igazságszolgáltatáshoz, és intézhetné az ügyei nagy részét önállóan anélkül, hogy ezzel az ügyteher mennyisége nőne.²²

Susskind Machiavelli gondolatát ismétli, amikor azt állítja „a bíróságok felhasználóinak érezniük kell, hogy a törvény védelme alatt állnak, és hogy ügyeiket gondosan és, adott esetben, bizalmasan kezelik.” Nem szeretne azonban olyan hagyományokat és folyamatokat a rendszerből felszámolni, amelyek megfelelően működnek,

¹¹ Susskind: i.m.27. o.

¹² Hart, Herbert: A jog fogalma. (ford. Takács Péter) Osiris, Budapest, 1995.

¹³ Susskind: i.m. 43. o.

¹⁴ A láncregény-hasonlat szerint a bíró a regényíró, és minden bíró, aki döntést hoz, egy láncban értelmezi a számára jutott részeket. Mindegyikük célja, hogy egy egészet alkosson. Lásd Ronald Dworkin: *Law's Empire*, Fontana, London, 1986.

¹⁵ Kurzweil, Ray: *The singularity is near*. Viking Books, New York, 2005, 652. p. (=A szingularitás küszöbén. Ad Astra, Budapest, 2014.)

¹⁶ Susskind: i.m. 27. o.

¹⁷ Uo. 99. o.

¹⁸ Sandel, Michael: *Mi igazságos... és mi nem? A helyes cselekvés elmélete és gyakorlata*. (ford. Felcsuti Péter) Corvina Kiadó, Budapest, 2012.

¹⁹ Susskind: i.m. 101. o.

²⁰ Uo. 104. o.

²¹ Uo. 112. o.

²² Uo. 90. o.

mert az bizalmatlansághoz vezet és csak feszültséget szít az analóg és digitális térben.²³ Megemlíti Smith, Bentham és Mill nevét, amikor a világban lévő igazságtalanságok megszüntetéséről elmélkedik, és kifejti, hogy felfogása összehasonlító keretrendszert és gyakorlati útmutatót javasol. Nem az igazságosság absztrakt fogalmát keresi, hanem mindinkább az igazságtalanságok csökkentésének a vágya vezérli, amelynek megoldását az online bíróságokban látja.²⁴ Érdekes módon Voltaire az a gondolkodó, akire Susskind az egész kötetten át hivatkozik, amikor azt ugyan elismeri, hogy vannak még hiányosságok, de paradigmaváltások előtt „az embereket gyakran reménytelenül eltántorítják attól, hogy pozitív változásokat hozzanak, mert a javasoltak nem felelnek meg az ideálnak. Ha fejlődést akarunk elérni, akkor – más szóval – inkább a *javulásra* kell törekednünk, mint a *tökéletességre*.”²⁵

A kötet szerkezetileg négy részre tagolódik, módszere eredményfókuszú, műfaja esszé, amely főleg a polgári jogviták – különösen a kis értékű követelések – rendezésére szolgáló online bíróságokra fókuszál. Főleg a *common law* és a kontinentális jogi rendszerek megközelítését veszi alapul, tágabb értelemben pedig a demokráciákban működő rendszerekre összpontosít. Gazdag és minőségi alkotmányelméleti, jogfilozófiai és politikaelméleti irodalmat használ az érvek és ellenérvek felvonultatása során.²⁶

Felteszi azt a kérdést is, hogy a bíróság vajon szolgáltatás, vagy inkább hely? Túl lehet-e lépni a fizikai tárgyalóterem valóságán, illetve milyen előnyei lehetnek a virtuális meghallgatásoknak és az online bíróságoknak. Rákérdez arra is, hogy a technológia alkalmazása a bíróságok hiányosságainak – elhúzódó ügyek, drága eljárási költségek, egzakt terminusok²⁷ – teljesen új módon való kiküszöbölésére. „A fizikai tárgyalótermeken és a virtuális tárgyalásokon (videókonferencián keresztül történő tárgyaláson) túl az aszinkron online bíráskodásra és az olyan szolgáltatások szélesebb körére kell irányulnia, amelyek segítenek a bírósági felhasználóknak jogi helyzetük megértésében és – amennyiben lehetséges és szükséges – a korai megegyezésben.”²⁸ A jogi kultúrtörténet már az ókortól kezdve számon tartja, hogy a vitás ügyeik rendezésére a felek fenntartottak maguknak egy helyet. Legyen az egy tér, egy fa vagy egy épület. Ha azt állítanánk, hogy az online térnek tehát ebből adódóan nincsen hagyománya, az vitán felül áll, de figyelemmel kell lenni arra is, hogy a fizikai térben történő bíráskodás alapjainak lefektetésekor még sem az internetet, sem a számítógépet nem találták fel. Ha ezt elfogadjuk, akkor azt is látni kell, hogy miképpen változik és őrzi meg sajátosságait a bírósági rendszer.

Susskind számos országba ellátogatott esettanulmányok elkészítése céljából, és remek, itthon is kívánatosnak tűnő fejlesztéseket tapasztalhatott meg. Kanadában például kis értékű kártérítési ügyekben többlépcsős eljárásban hoztak létre online vitarendezési platformot, ahol jogász tárgyal a felekkel online, telefonon vagy videókapcsolaton keresztül és hoz kötelező erejű döntést.²⁹ Az Egyesült Királyság pénzügyi ombudsmani szolgálata olyan szolgáltatást hozott létre, amelyben elenyésző számban kellett fizikai meghallgatást tartani.³⁰ Aligha tudná bárki is a szerzőt abban megcáfolni, hogy a bíróságok ma alulfinanszírozottak, túlterheltek és „a költségmegtakarítás kormányzati prioritás.”³¹ Ennek alapján ugyanakkor ő azt is felveti, hogy felül kell vizsgálni, vajon a bíróságok továbbra is a jogállamiság garanciájaként működnek-e, vagy csak letűnt hagyomány küzd a fennmaradásért. Vitán felül áll, hogy a bíróságnak független hatalomként biztosítania kell a jogállami garanciákat, mint a törvény

²³ Uo. 105. o.

²⁴ Uo. 112. o.

²⁵ Uo. 112. o.

²⁶ Uo. 30-31. o.

²⁷ Uo. 112. o.

²⁸ Uo. 113. o.

²⁹ Uo. 121. o.

³⁰ Uo. 121. o.

³¹ Uo. 162. o.

előtti egyenlőséget, a jogbiztonságot és a nyilvánosságot, de az kérdéses, hogy ebben a megváltozott technológiai közegben az emberek széles rétegéhez eljut-e, illetve effektíve egyáltalán képes-e objektivációra.

A szerző gyakorlati útmutatást is ígér az online bíróságok működőképes rendszerének megvalósításához és számos javaslatot tesz.³² Szerinte az online bíróságok háromszintű szolgáltatást nyújtanának vitaelhárítási és vitarendezési funkcióval. Az online bíróság első rétegében *emberi bírák* döntenének *online platformon* keresztül, később, elsősorban az AI rendszerek fejlődésének köszönhetően hoznák meg a döntéseket.³³ Itt történne az eset jogi értékelése és a jogi útmutatás nyújtása. E körben leszögezi, hogy az ügynek egyértelműnek kell lennie, és nem vehet fel komoly jogi kérdéseket.³⁴ A második rétegben történne az online térben a *közvetítés folyamata*, amelyek célja az lenne, hogy anélkül döntsenek, hogy a fizikai térben az embereknek találkozni kellene.³⁵ Ezen a szinten valósulna meg a jogi *iránymutatás a felhasználók számára*, ahol lehetőség lenne arra, hogy megértsék jogukat és kötelezettségeiket és azt, hogy „van-e értelme egyáltalán továbblépni.” Itt lehetne magát az eljárást „kezelhető részekre” bontani; „a felhasználókkal való kapcsolattartásra a szöveges üzeneteken túl animációkat, rajzfilmeket, videókat, folyamatábrákat és más vizuális útmutatókat” használnának annak érdekében, hogy a felhasználó az eljárást ténylegesen megértse. Susskind szerint ez sem újkeletű ajánlás, hiszen a Stanford Legal Design Lab nyílt forráskódú projektjeinek mára kidolgozott munkái vannak.³⁶ Érdekesnek találom, hogy Susskind azt a jelzót használja, hogy a peres felek számára „nyomasztó kihívás, hogy egyedül kell felkészülniük az ügyükre, majd felkeresniük egy hagyományos tárgyalótermet.” A bírósági épület jogi kultúrtörténeti jelentősége ugyanis a hatalom, a reprezentativitás üzenetének közvetítése, és kontraproduktívnak tűnik az a körülmény, ha az átlagembert ma ilyen fontos épület negatív érzésekkel tölti el.

A tényleges segítségnyújtás tehát a második szinten történne, ami „az online bírósággal való formálisabb együttműködés kezdete. [...] Ha például fejlett rendszereket használnak, akkor azok jól felépített ügyösszefoglalókat készítenek. Ha alapszintű rendszerekre támaszkodnak, például egyszerű weboldalakra, akkor azok a kitöltött

³² Javaslatok kidolgozása ugyanakkor a 2014/15-re tehető, tehát jogosan merül fel az a kritika, hogy azok mostanra meghaladtak. Lord Dyson, a Polgári Igazságszolgáltatási Tanács 2014-es elnöklétével foglalkozott Susskinnal egy munkacsoportban, amelyben a különböző online technikák lehetőségeit és korlátait kutatták a 25 ezer angol fontot meg nem haladó értékű polgári követelések tekintetében. Ez a csoport tulajdonképpen elektronikus vitarendezési platformot álmódott meg, és használatának közérthetőségét az Amazonéhoz hasonlítja. Felhívja a figyelmet, hogy az online vitarendezés (ODR) nem egyenértékű az alternatív vitarendezéssel vagy a bírósági rendszer egyes szektorainak tehermentesítésével, ellenkezőleg, a felismert, megismert technikákat felhasználva kell a bírósági rendszerbe integrálni (117-119. o.). Ajánlásuk az volt, hogy az HM Courts & Tribunals Service hozzon létre internetalapú szolgáltatást kis értékű polgári jogvitákat rendező háromszintű szolgáltatás formájában. Az első szint az online értékelést nyújtana, amelynek keretében „segítené a felhasználókat sérelmeik kategorizálásában és osztályozásában, jogaik és kötelezettségeik megértésében, és útmutatást kapnak a rendelkezésükre álló lehetőségekről és jogorvoslatokról” (122. o.). Az online segítségnyújtás lenne a második szint, ahol ember közvetítene a döntéshozás elősegítése érdekében, bírók bevonása nélkül. Amennyiben nem lehetne a vitát rendezni, online vagy rendes bíróhoz küldené az ügyet. Ezen a szinten automatizált tárgyalási eszköz alkalmazására is sor kerülhetne. A harmadik szinten már bírók döntenének, akik online térben hoznák meg a döntéseiket. „Ez az eljárás az online beadványok rendszerezett benyújtásán alapul, a felhasználóknak az interneten keresztül kellene benyújtaniuk bizonyítékaikat és érveiket. Az online bírák azonban bármikor dönthetnek úgy, hogy az ügyeket hagyományos tárgyalásra utalják” (122-123. o.). Ebben a rendszerben a felek magukat képviselnék, mert a technológiának köszönhetően képesek lennének megérteni és érvényesíteni a jogaikat. A szerző azonban kijelenti, hogy nem zárná ki teljesen sem az ügyvédeket, sem a hagyományos bírósági rendszert. (124. o.)

³³ Uo. 138-139. o.

³⁴ Uo. 143-144. o.

³⁵ Uo. 139. o.

³⁶ Uo. 144-146. o.

kérdőíveket vagy a rövidebb ügyösszefoglalókat továbbítják a második szintre.” Ezen a szinten felmerülhet a jogvita elbírálásakor, hogy a vita bírósági eljárást igényel, és ekkor vagy online, vagy hagyományos bíróság elé utalhatja az ügyet, de felmerülhet az ügyintézők közötti telefonkonferencia is.³⁷ Az ügyintéző itt alternatív vitarendezési feladatokat ellátó közvetítő, aki a bírósági rendszer részeként tevékenykedik. Legfőbb feladata, hogy a jogvitát elkerülje, és ennek keretében tárgyal, közvetít, értékkel, békéltet, de mindezt a bírósági rendszerben teszi – tehát nem a hagyományos közvetítői eljárás részeként.

Végül, a harmadik szinten zajlana a per, és itt történne az online ítélezés. Susskind az online bíróságokat több generációba sorolja. Az első generációban „az online ítélezést teljesen kiképzett, élő és lélegző emberi bírák végzik, akiknek a döntései ugyanolyan mérvadóak, mintha azokat a bíróság épületében hirdették volna ki. Az alapul szolgáló eljárás nem szinkron, hanem aszinkron lesz. A hagyományos bírósági munka abban az értelemben szinkron, hogy a résztvevőknek ugyanabban a kijelölt időpontban kell összegyűlniük (akár tárgyalóteremben, akár a virtuális tárgyaláson), és az eljárás valós időben zajlik. Ez egy élő előadás. Ezzel szemben az online bírósági tevékenység aszinkron zajlik, ami azt jelenti, hogy nem szükséges, hogy mindenki ugyanabban az időben legyen elérhető. [...] Az online bíráskodás ma inkább azt jelenti, hogy a hagyományos bírák egészen más környezetben dolgoznak.”³⁸ Ez a szint lenne tehát az érvelés és a meggyőzés tere, amelyet jogi képviselő nélkül látnának el az érintettek. Ez a feladat nem várható el laikustól, ezért a felek hétköznapi nyelven fogalmaznák meg beadványaikat, amelyet a bíró fordítana át és segítene az anyagi és alaki szabályok, a szokásjog és egyéb szakmai tapasztalata révén.³⁹

Az online bíráskodás szempontjából Susskind azt mondja, hogy meg kell határozni, egyáltalán minek alapján lehet alkalmas egy ügy online történő elbírálásra. Ilyen a pertárgy értéke, a vonatkozó jogi szabályozás és a tényállás összetettsége, az iratok mennyisége, a vitás kérdések érzékenysége, a jogi problémák típusai, a tanúk szavahihetősége az ügy eldöntése szempontjából, és a jelenlegi eljárások hatékonysága.⁴⁰

Az elmélet egyik előfeltevése, hogy a jogi tanácsadó rendszerek esetén a legtöbb norma lefordítható valamilyen kódra. Susskind hivatkozik Lawrence Lessing „a kód-törvény” teóriájára, amely szerint „a felhasználók szemszögéből nézve nincs nagy gyakorlati különbség egy mérvadó szabály által előírt korlátozás és egy formális szabály vagy rutin között.”⁴¹ Csak akkor nem válik jogalkotássá a kódolás, ha annak tartalmát még a kódolás folyamata előtt egy felhatalmazáson alapuló normatív hatáskörrel rendelkező szerv előzetesen a szakma tudományos képviselőivel kidolgozza. Úgy gondolom, hogy a jogelméletnek ezen a szinten hiánypótló feladata lehet, mert korántsem olyan könnyű a jogot bináris kóddá alakítani. A jogban benne van a vitathatóság, a nyelvi többértelműség karaktere, illetve az erkölcsi minőség kérdésköre, valamint a jogorvoslati mechanizmusok, amik álláspontom szerint aligha fordíthatóak le pontosan ugyanolyan jelentéssel még a nagyon egyszerű, matematikai képletnek tűnő ügyek esetén sem.

A könyv harmadik részében az elképzelés ellenzőinek kritikáit foglalja össze, ami inkább tűnik az online bíróságok létjogosultsága melletti érvelésnek. A kötet utolsó része túllép a kis értékű polgári jogvitákra szabott online bíráskodáson, és az olyan feltörekvő technológiákat üdvözli, mint a kiterjesztett valóság, a virtuális valóság, az előrejelző gépek és az AI. Eközben taglalja a „számítógépes bíró” fogalmát.⁴² A jövőben szerinte a bírósági

³⁷ Uo. 157-158. o.

³⁸ Uo. 165. o.

³⁹ Uo. 176-177. o.

⁴⁰ Uo. 177. o.

⁴¹ Uo. 183. o.

⁴² „Egy kép valóban többet ér ezer szónál. A jó vizuális segédeszközökkel (grafikák, animációk, videók) támogatott nyilvános beszéd általában könnyebben emészthető, emlékezetesebb, a laikusok számára jobban érthető és kevésbé időigényes” (255. o.). Susskind két lehetőséget vizionál, egyrészt kezdetben a nagyobb ügyek

környezet olyan új, akár ma nem ismert formái várhatóak, mint a *virtuális tárgyalóterem* (*telepresence*), ahol a résztvevő életnagyságban jelenik meg szemben a ma ismert ikonok szerepeltetésével.⁴³ Itt már nincs szó késleltetésről, a „virtuális bútorzat” egymáshoz illően képes megteremteni azt az benyomást, hogy valójában egy szobában ülnek a résztvevők, és kialakul az érzés, hogy egy térben tartózkodnak, sőt a „háromdimenziós holografikus virtuális tárgyalóterem” útján történő bírósági meghallgatás pedig ezt az érzést csak tovább növeli.⁴⁴ A kiterjesztett valóság másik technológia, amely „a körülöttünk lévő világról nyújt többletinformációkat, javítva és kiegészítve a valóságérzékelésünket.” A kiterjesztett valóság tehát az emberi valóságot kiegészíti valós időben generált látási és hallási információkkal, megjegyzésekkel. Ennek egy része már ma is létező technológia, okos szemüveg, kontaktlencse, VR szemüveg, stb.⁴⁵

Egy fontos kérdés kifejtése mindazonáltal hiányzik a kötetből. Ez a kiberbiztonsági kockázatok területe, és az arra tett megoldási javaslatok kérdése. Ahogy a fizikai védelem is asszisztenciát kíván, hiszen fizikai épület esetében a kerítés, kapu, ablakok és ajtók, hétköznapi kulcsok, külső érzékelők, riasztók, kártyák, biztonsági ajtók, őrség vagy portaszolgálat biztosítja a védelmet, úgy a digitális tér védelmét az azonosítási rendszer, a fájlrendszer titkosítása vagy az operációs rendszer védelme szolgálja. A NATO 2016 óta „műveleti térként” határozza meg a kiberteret, hiszen itt óriási károk keletkezhetnek nagyon rövid idő alatt.

A kötet megjelenése óta sok országban sok szempontból részleges fejlesztések történtek, de mégis inspiráló ezt a kötetet kézbe venni. Stílusa könnyed – ami a fordítónak is köszönhető. A könyv megjelenése óta (vagy annak eredményeként) Angliában ma már néhány eljárási cselekmény az online térben zajlik, igaz a *final hearing* még mindig a fizikai térben.

A „tárgyalóterem nagysága” és az a körülmény, hogy az ügyeket bírósági épületben intézik⁴⁶ vagy nem intézik, a jogi kultúrtörténet részeként a hatalmi szimbolikát érinti, amely az ókortól kezdve formálódik az adott korszak jellemzőihez megfelelően. Susskind beépíti az érvelésébe Lord Briggs állítását, miszerint a bírósági épületnek szoros kapcsolata van a hatalommal. Az „ünnepélyes” jelzőt használja, és elismeri, hogy a fizikai épület emeli a „jogalkalmazók iránti tiszteletet.”⁴⁷ A szerző szerint a bírósági épületek többsége mégis rekonstruálásra és modernizálásra szorul. Egyetért azzal, hogy ezeknek a rendszereknek tekintélyt, bizalmat, tiszteletet kell akképpen kiváltaniuk, hogy mindeközben a jogállamiság eszméjét is kifejezik. Ezért szerinte erre a legalkalmasabb eszköz, ha a jogi szimbolikát egyszerűen átveszik az új eszközökre.⁴⁸ Susskind érvelésében tehát olyan bíróságra van szükség, ami hatékony, hiteles, gyakorlatias, és jól illeszkedik a megváltozott életkörülményekhez. „A nagyságról szóló vitában valóban azt gondoljuk, hogy a bíróságok nagy csarnokait a magasba törő tornyok, boltíves mennyezetek, a fényesre csiszolt tölgyfa bútorok és a félelmetes címerekkel díszített, lambériázott falak miatt kell fenntartani? Vagy a rendszerünknek inkább a tevékenységének minősége és eredménye, mintsem a múltból

a hagyományos bíróságokon fognak folyni, majd speciális szakértelmet igénylő bírókra lesz szükség, akik egyrészt átlátják a technikai, másrészt a jogi kérdéseket (257. o.). A gépi tanulás módszere Susskind szerint lehetővé tenné, hogy a „széles körben nehéznek tartott esetekről szóló ítéletgyűjtemények adathalmazait a könnyen megítélhetőnek tartott esetekről szóló ítéletgyűjtemények adathalmazai mellé tegyük, és megnézzük, hogy az algoritmusok azonosítanak-e olyan mintákat, szabályszerűségeket és összefüggéseket, amelyek alapján a későbbiekben előre el tudjuk dönteni, hogy egy új eset nehezen vagy könnyen megítélhető” (260. o.). Könnyen belátható, hogy egy AI-rendszeren alapuló technológia jóval pontosabb következtetést képes levonni az óriási adathalmaz miatt, mint a hagyományos bíró.

⁴³ Uo. 277. o.

⁴⁴ Uo. 278. o.

⁴⁵ Uo. 279. o.

⁴⁶ Uo. 223. o.

⁴⁷ Uo. 230. o.

⁴⁸ Uo. 231. o.

származó díszletek miatt kellene tekintélyt szereznie magának?” – teszi fel a kérdést,⁴⁹ amely egyben válasz is, hiszen miként a bírósági épületek fejlődése, úgy a jog sem befejezett, mindig változásra érett.

Összefoglalóan értékelve azt mondhatjuk, hogy a teljes kötet a címben jelzett téma kiváló áttekintése számos gondolatébresztő felvetéssel. Az egyes részek, illetve fejezetek témái gondosan felfűzött érvelés hálózatát jelentik, melynek középpontjában az online bíróságok állnak. Nem túlzás a technológia forradalmáról szólni, amit inkább innovációként, új lehetőségként érdemes kezelni, hiszen olyan eszközöket biztosítanak a felhasználók számára, amik hatékonyabban szolgálhatják érdekeiket, és mindezt az állami szolgáltatás részeként és nem alternatívájaként. Az elképzelés Magyarországon való megvalósítása álláspontom szerint ígéretes, hiszen az internet megjelenése óta egyre szélesebb körben érvényesül a hibrid társadalmak egymás mellettsége. A közösségi médiahasználat évről évre növekedő arányokat mutat. Egy 2023-as Eurostat adat szerint az európai lakosság 59%-a valamilyen felületnek aktív felhasználója.⁵⁰ A digitális térben egyre jelentősebb változások észlelhetők, legyen szó az oktatásról, az egészségügy digitalizálásáról vagy a vállalkozások működésének átalakulásáról.⁵¹ Az emberek egyre nagyobb része használja tehát az internetet, a közösségi médiát és az okostelefonokat, és alappal valószínűsíthető, hogy ez a szám a jövőben csak nőni fog, ami megteremti a lehetőséget arra, hogy a különböző digitális kezdeményezések elérjék a társadalom széles rétegét, és ezáltal végső soron nagyobb számban érvényesítsék jogait, úgy, hogy mindeközben a hagyományos keretek is fennmaradnak, így az idősebb generáció igényei sem vesznek el. Ha a társadalom érdeklődése, elvárása elválik a jogtól, akkor a jog megváltozott lehetőségeit kell időben realizálni. Ez a rendszer megoldást nyújthat a jog megkettőződésének problémájára, mivel figyelembe veszi a megváltozott társadalmi igényeket, valamint szem előtt tartja, hogy kizárólag a pozitív jog alkalmazásával a jog merevvé válhat.

Irodalomjegyzék

Hart, Herbert: A jog fogalma. (ford. Takács Péter) Osiris, Budapest, 1995.

Dworkin, Ronald: Law's Empire. Fontana, London, 1986.

Kurzweil, Ray: The singularity is near. Viking Books, New York, 2005, 652. p. (=A szingularitás küszöbén. Ad Astra, Budapest, 2014.)

Sandel, Michael: Mi igazságos... és mi nem? A helyes cselekvés elmélete és gyakorlata. (ford. Felcsuti Péter) Corvina Kiadó, Budapest, 2012.

Susskind, Richard Eric: Expert Systems in Law. Oxford University Press, Oxford, 1987, 300.p.

⁴⁹ Uo. 232. o.

⁵⁰ Lásd az Eurostat adatát: Individuals who used the internet for social networks, 2023 (59% of individuals). Elérhető: <https://ec.europa.eu/eurostat/de/web/products-eurostat-news/w/ddn-20240319-1> (Letöltés:2024. 10. 28.)

⁵¹ Az Eurostat egyik adatával alátámasztva lásd: Az Internet-hozzáférés a háztartásokban, 2014 és 2019. https://ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained/index.php?title=Archive:A_digit%C3%A1lis_gazdas%C3%A1gra_%C3%A9s_t%C3%A1rsadalomra_vonatkoz%C3%B3_statistik%C3%A1k_%E2%80%93_h%C3%A1ztart%C3%A1sok_%C3%A9s_mag%C3%A1nszem%C3%A9nyek (Letöltés: 2024. 10. 28.)

Susskind, Richard Eric: *The End of Lawyers? Rethinking the Nature of Legal Services*, Oxford University Press, Oxford, 2008, 303. p. (=Az ügyvédség vége? A jogi szolgáltatások természetének újragondolásáról. (ford. Zódi Zsolt és Csapó András) CompLex Kiadó, Budapest, 2012, 277. o.)

Susskind, Richard Eric: *Tomorrow's Lawyers*, Oxford University Press, Oxford, 2013, 180. p.

Susskind, Daniel – Susskind, Richard Eric: *The Future of the Professions. How Technology Will Transform the Work of Human Experts*, 2015. <https://doi.org/10.1093/oso/9780198713395.001.0001> (=A szakmák jövője. Hogyan változtatja meg a technológia a szakemberek munkáját? Antall József Tudásközpont, Budapest, 2018, 487. o.)

Susskind, Richard Eric: *Online Courts and the Future of Justice*. Oxford University Press, Oxford, 2019, 400. o. <https://doi.org/10.1093/oso/9780198838364.001.0001>

Susskind, Richard Eric: *Online bíróságok és az igazságszolgáltatás jövője*. (ford. Osztovits András) Orac Kiadó, Budapest, 2023, 34. o.

Szigeti Péter: *Lételmélet és jogi objektiváció*. JTI Blog (A Jogtudományi Intézet blogoldala). TK, JTI (online: <https://jog.tk.hun-ren.hu/blog/2017/02/letelmelet-es-jogi-objektivacio>)